

Contra-expertise historische weg- en waterstructuren parkaanleg Duinrell

juni 2015

Afb. voorzijde: Het Tikibad in 1981 gebouwd op de gedempte westelijke vijverarm en zichtlijn richting de voormalige "kerkfolly".

COLOFON

juni 2015

Opdrachtgever: Gemeente Wassenaar

Contactpersoon: de heer M. Veliscek en mevr. C. Scheffer

Projectteam Stichting In Arcadië

Drs R.H.M. van Immerseel historicus

Ir P. Verhoeff landschapsarchitect BNT

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke manier dan ook, zonder schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

Contra-expertise historische weg- en waterstructuren parkaanleg Duinrell

INHOUDSOPGAVE

juni 2015

1. Inleiding	5
2. Analyse en periodisering	7
3. Algemene conclusie	23

STICHTING IN ARCADIË

't Zand 44, 3811 GC Amersfoort
t. 033 4480035 w. www.stichtinginarcadie.nl

De vijver ten noorden van het voormalige huis Duinrell.

1. INLEIDING

In het kader van art. 3.1.6. van de Bro heeft de gemeente Wassenaar in het voorontwerp bestemmingsplan Duinrell 2015 een beknopte cultuurhistorische analyse en waardestelling opgenomen die dient als onderbouwing om te kunnen aangeven hoe met de aanwezige cultuurhistorische waarden rekening moet worden gehouden.

In het nieuwe voorontwerp bestemmingsplan Duinrell 2015 is van de historische weg- en waterstructuren een globaal overzicht opgenomen met de periodisering van de bestaande restanten van de historische parkaanleg. In dit kader heeft Stichting In Arcadië in opdracht van de gemeente Wassenaar om contra-expertise te verrichten met als doel te onderzoeken of met deze periodisering een juist beeld wordt geschetst van de nog aanwezige cultuurhistorische elementen uit de ontwikkelingsgeschiedenis van Duinrell.

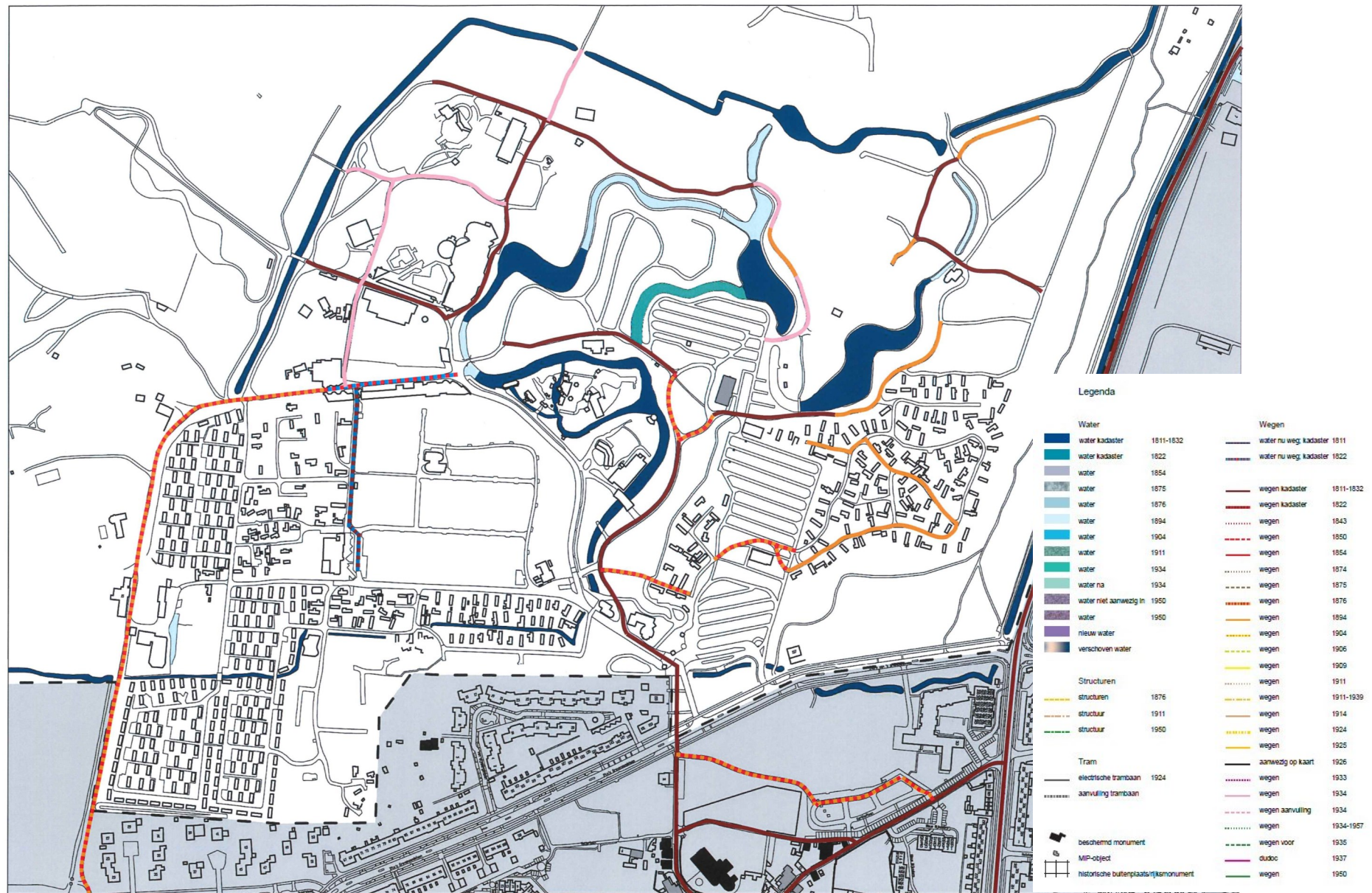
In de onderstaande rapportage worden kort de verschillende vormende fasen in de ontwikkelingsgeschiedenis van Duinrell voor het voetlicht gebracht. Deze periodisering is het uitgangspunt voor de datering van de cultuurhistorische weg- en waterstructuren van Duinrell op twee kaartbeelden. In hoofdstuk 2.

De rapportage wordt afgesloten met een algemene conclusie betreffende de historische wegen- en waterstructuren in de actuele situatie.

Voor deze rapportage is gebruik gemaakt van bestaande literatuur, kaarten en afbeeldingen. Vervolgens is op dinsdag 26 mei 2015 een terreinbezoek gebracht.

Deel van de weg Duinrell dat nog een laanbeplanting kent, gezien vanaf de jachtopzienderswoning richting locatie voormalig huis Duinrell.

Globaal overzicht met de periodisering bestaande restanten van de historische weg- en waterstructuren van de historische parkaanleg Duinrell uit het voorontwerp bestemmingsplan Duinrell 2015.

2. ANALYSE EN PERIODISERING

ALGEMENE BEVINDINGEN

De bijlagekaart met een periodisering bestaande restanten van de historische water- en wegenstructuren is gebaseerd op diverse historische kaartbeelden. De legenda geeft 24 verschillende jaartallen als datering weer voor wegen en water.

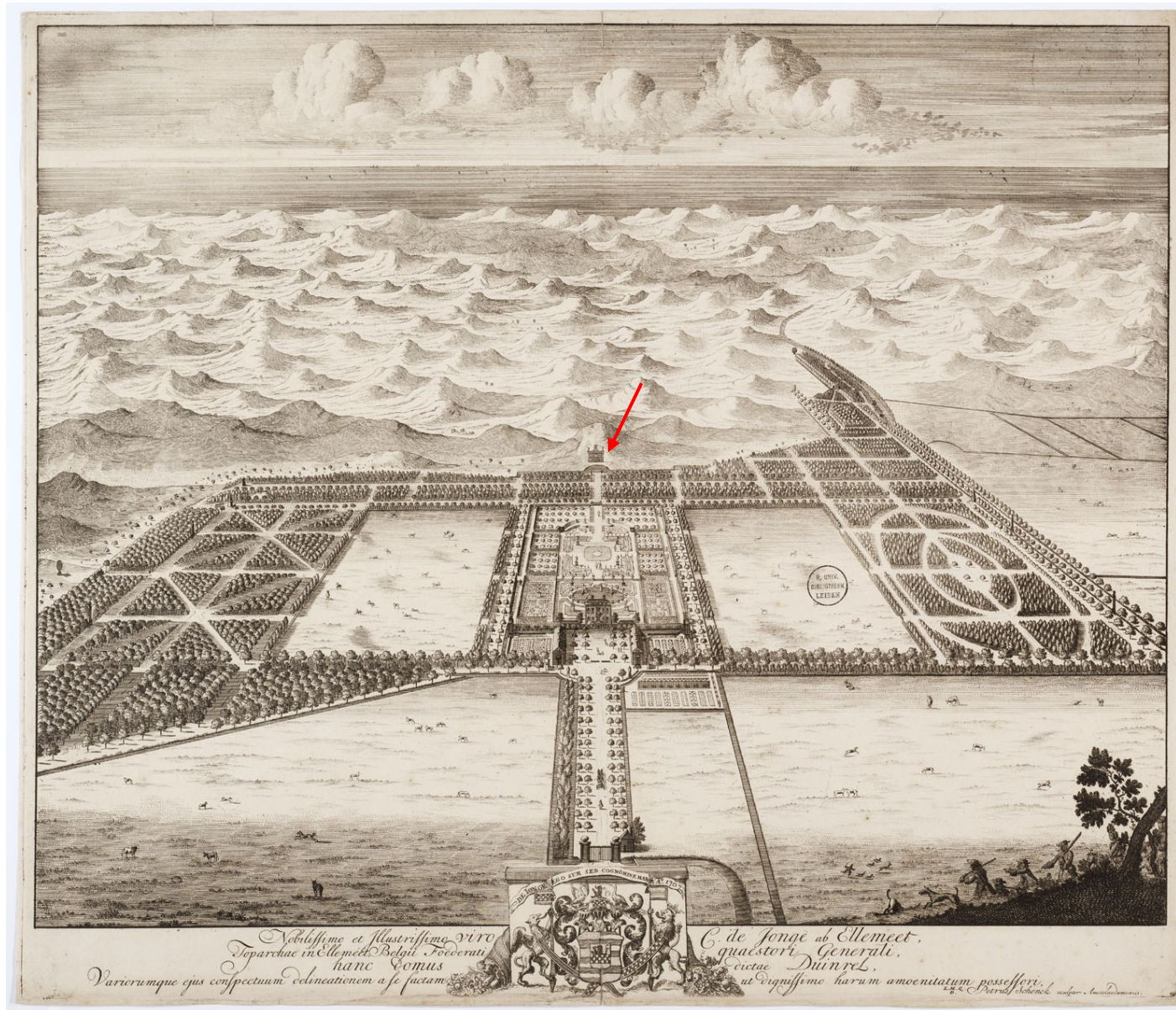
De topografische kaarten uit de tweede helft 19e eeuw en eerste helft 20e eeuw geven een onderling zeer verschillend padenpatroon weer. Hierdoor is het moeilijk de ontwikkeling van de padenstructuur te duiden aan de hand van de topografische kaarten.

De bijlagekaart geeft de eerste weergave van een weg- of waterstructuur op een kaartbeeld weer, wat niet perse overeen hoeft te komen met het jaar van aanleg.

De bijlagekaart bevat na korte bestudering een aantal verbeterpunten met betrekking tot de datering van bepaalde wegen en waterlopen

Duinrell heeft als buitenplaats een imposante geschiedenis die vele lagen telt. In de ontwikkelingsgeschiedenis van Duinrell zijn drie vormende fasen te benoemen waarin structurele wijzigingen in de aanleg hebben plaatsgevonden. Deze periodisering is het uitgangspunt voor de datering van de cultuurhistorische elementen van Duinrell op twee kaarten (hoofdstuk 3) en zullen hierna worden besproken. Deze fasen zijn:

- 1680-1701: realisatie van de aanleg in geometrische stijl
- Ca. 1822 - ca 1920: omvorming van de aanleg van Duinrell in landschapsstijl in vier periodes
 - 1e periode: verandering begin 19e eeuw
 - 2e periode: tussen ca. 1855 en 1876
 - 3e periode: rond 1890
 - 4e fperiode: rond 1920
- 1935-heden: de ontwikkeling tot het huidige attractiepark en terrein voor verblijfsrecreatie.

P. Schenck, overzichtsgravure van de aanleg van Duinrell, 1701. De rode pijl geeft de locatie van de ronde kom weer.

1E FASE: STICHTING VAN DE BUITENPLAATS MET PARKAANLEG IN GEOMETRISCHE STIJL; 1680-1702

Met de bouw van het huis werd tevens een tuin- en parkaanleg in geometrische stijl aangelegd. Opdrachtgever voor deze aanleg was Cornelis de Jonge van Ellemeet (1646-1721), ontvanger-generaal van de Republiek en pensionaris van Rotterdam en Den Briel. Huis Duinrell werd ontworpen door Jacob Roman (1640-1716), de hofarchitect van stadhouder-koning Willem III. Gezien de eenheid tussen huis, tuin en park wordt ook de tuin- en parkaanleg toegeschreven aan Roman. Deze aanleg kende een sterke symmetrie met een centrale as en een dwarsas over het voorplein, assenstelsel, sterrenbossen en twee warandes.

Deze aanleg is voor het eerst weergegeven op de overzichtsgravure van Duinrell uit 1701 door Petrus Schenck. Van deze aanleg bestaat tevens een serie gravures door Schenck waarop verschillende onderdelen van de aanleg zijn afgebeeld.

De ronde kom in de Duinsloot uit de oudste fase van de buitenplaats Duinrell en onderdeel van de voormalige centrale as richting de duinen.

Kadastraal Minuut Plan Wassenaar sectie F, 1e blad (1822).

2^E FASE: VERANDERING IN LANDSCHAPSTIJL BEGIN 19^E EEUW

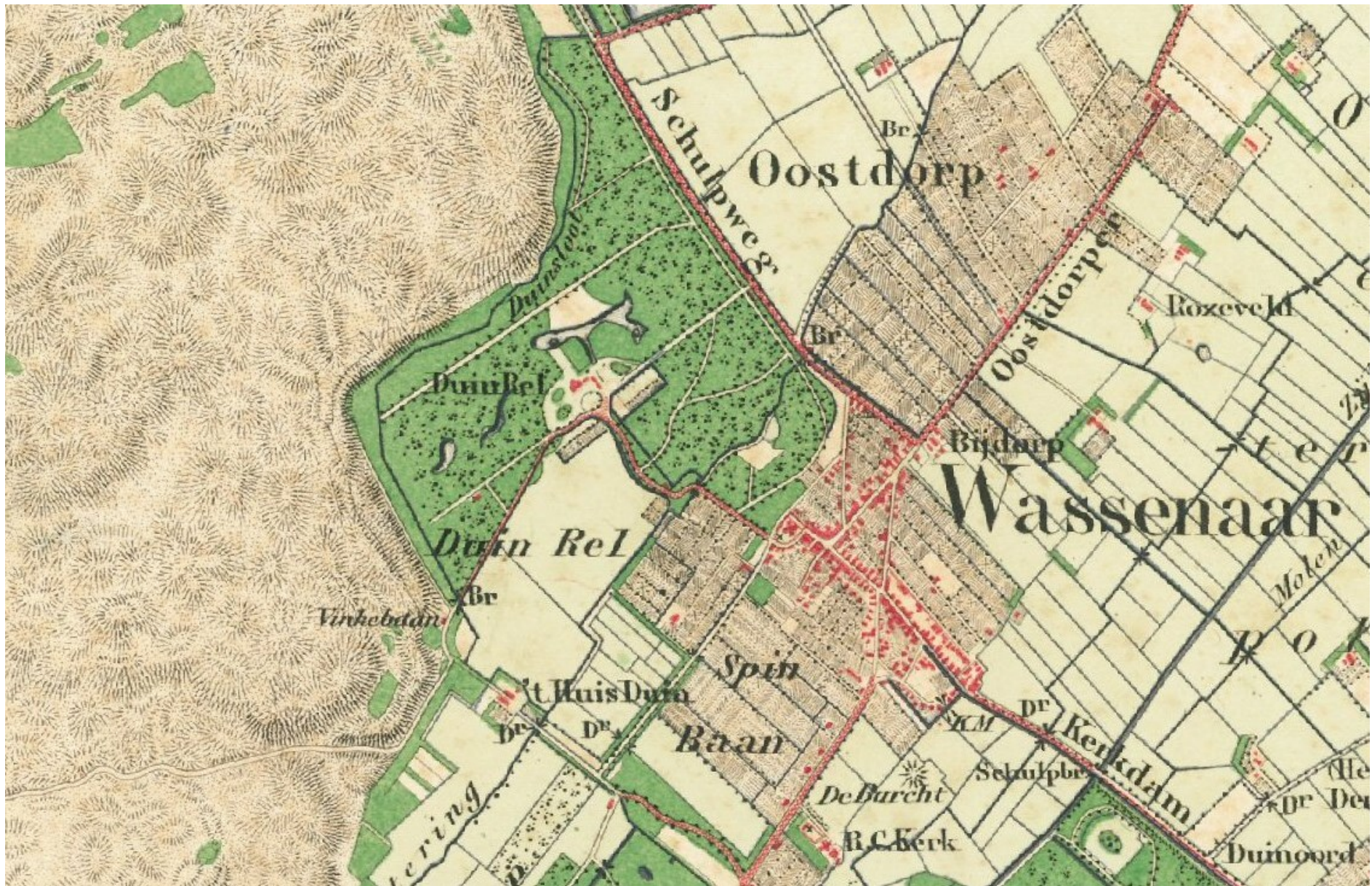
De eerste veranderingen in landschapsstijl hebben plaatsgevonden voor 1822. In deze fase wordt de centrale as als geometrische structuur ten noorden van het huis in deze verlandschappelijking bewust uitgeoetst. De as blijft als zichtlijn wel bestaan. De ronde kom achter het huis wordt vergraven tot een uitgebreide slingervijver met eilandjes. Ten westen van het huis, in een dwarsas uit de geometrische aanleg, worden twee vijvers, in landschapsstijl aangelegd; een slingervormige vijver en de "grootte kom". De grote kom betreft mogelijk een vergraving van een vijver uit de geometrische aanleg.

De structuur van de aanleg, zoals weergegeven in 1822, is verder nog geheel in geometrische stijl. Mogelijk zijn de opmetingen voor het Minuutplan gedaan ten tijde van de omvorming.

Deze nieuwe situatie is zichtbaar op het Kadastraal Minuut Plan Wassenaar sectie F, 1e blad uit 1822.

Duinrell omstreeks 1850 met nog beide dienstgebouwen op het voorplein. Steendruk naar een tekening door P.J. Lutgers.

Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1876).

2^E FASE: VERANDERINGEN TUSSEN CA. 1855 EN 1876

In de tweede fase van de verandering in landschapsstijl die tussen ca. 1855 en 1876 plaatsvindt is de Voorlaan als centrale as en zichtlijn opgeheven en vervangen door een gebogen toegangslaan in landschapsstijl. Micklinghoff noemt, zonder verdere onderbouwing, J.D. Zocher jr. (1791-1870) als mogelijke architect van deze wijzigingen. Nader onderzoek moet uitwijzen of hij daadwerkelijk bij de aanleg betrokken is geweest.

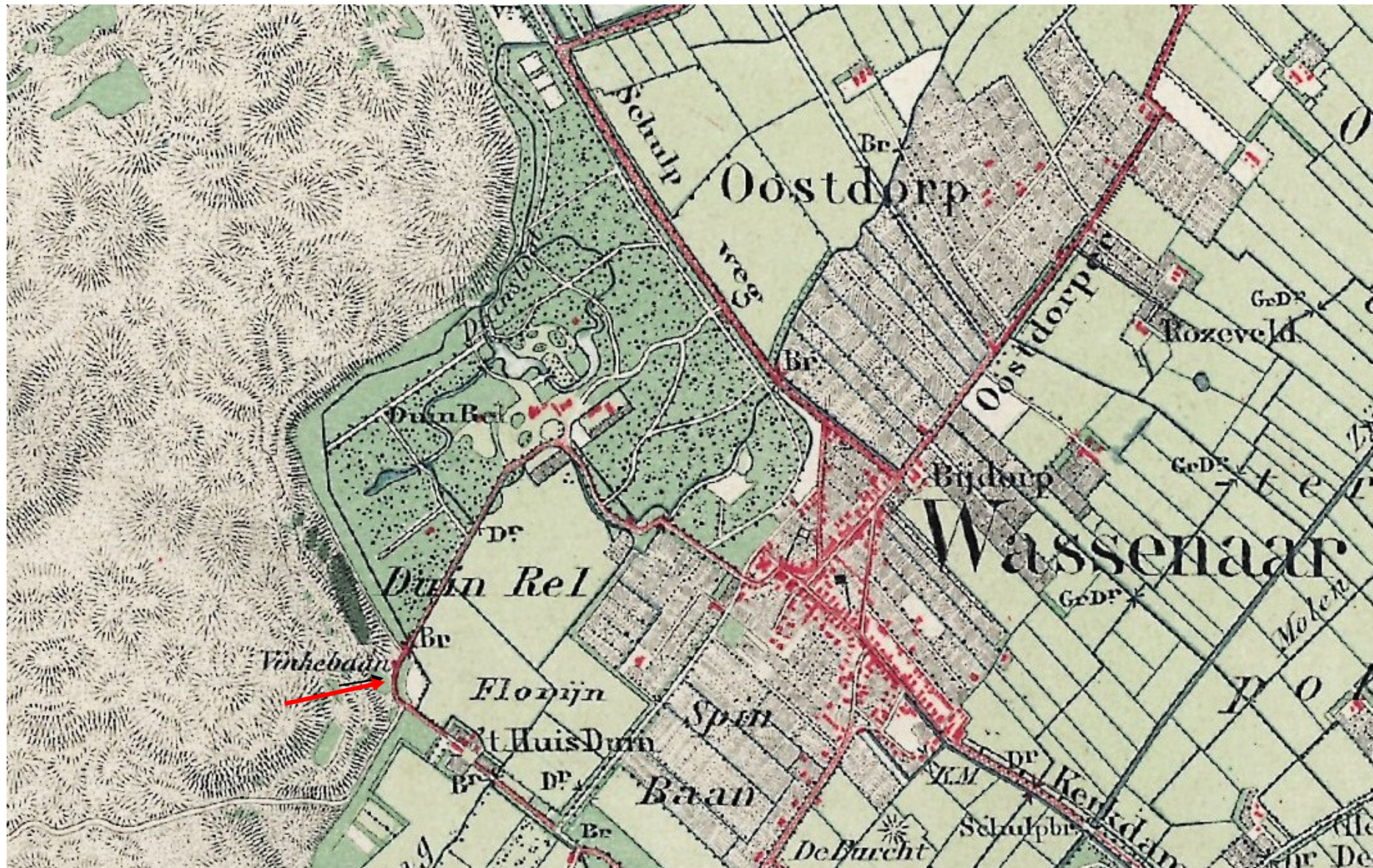
De laan kwam met een bocht uit bij de oorspronkelijke locatie van het toegangshek en poortwachterswoning. Na de aanleg van de laan is de poortwachterswoning uit 1682 vervangen door een dienstwoning in neo-Hollandse renaissancestijl (huidige pand Duinrell 1 gedateerd laatste kwart 19e eeuw).

Bij deze verandering wordt de omgeving van het huis opnieuw ingericht. De weg Duinrell werd hierbij als laan en zichtlijn op het huis ingericht. Het westelijke bouwhuis en de schuur in de westelijke moestuin zijn afgebroken. Een belangrijk onderdeel van deze wijziging was vermoedelijk tevens het creëren van een zichtveld in zuidwestelijke richting tussen de weg Duinrell en de gebogen oprijlaan over de weilanden richting de boerderij Huis ter Duin.

Deze nieuwe situatie is zichtbaar op de Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1876).

Veldminuut Topografisch Militaire Kaart door J. Schuurman, 1850. De oprijlaan vóór de verlegging.

Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1894). De rode pijl geeft de locatie van omstreeks 1900 gebouwde jachtopzienerswoning weer.

2^E FASE: VERANDERINGEN ROND 1890

Tijdens de derde fase van de verandering in landschapstijl die rond 1890 plaatsvond zijn alle bestaande vijvers met elkaar verbonden tot een grote meanderende vijverpartij. Bij de vergraving wordt tevens een groot eiland (de Hertenkamp/ later Dierenweide) ten noordoosten van het huis aangelegd door de vijver te verbinden met de noordelijke duinsloot. Deze Hertenkamp had een zichtrelatie met het huis. In de familie is uit overlevering bekend dat "Zocher" deze aanleg gerealiseerd heeft. Als dit klopt komt alleen L.P. Zocher (1820-1915) hiervoor in aanmerking. Nader onderzoek moet uitwijzen of hij daadwerkelijk bij de aanleg betrokken is geweest.

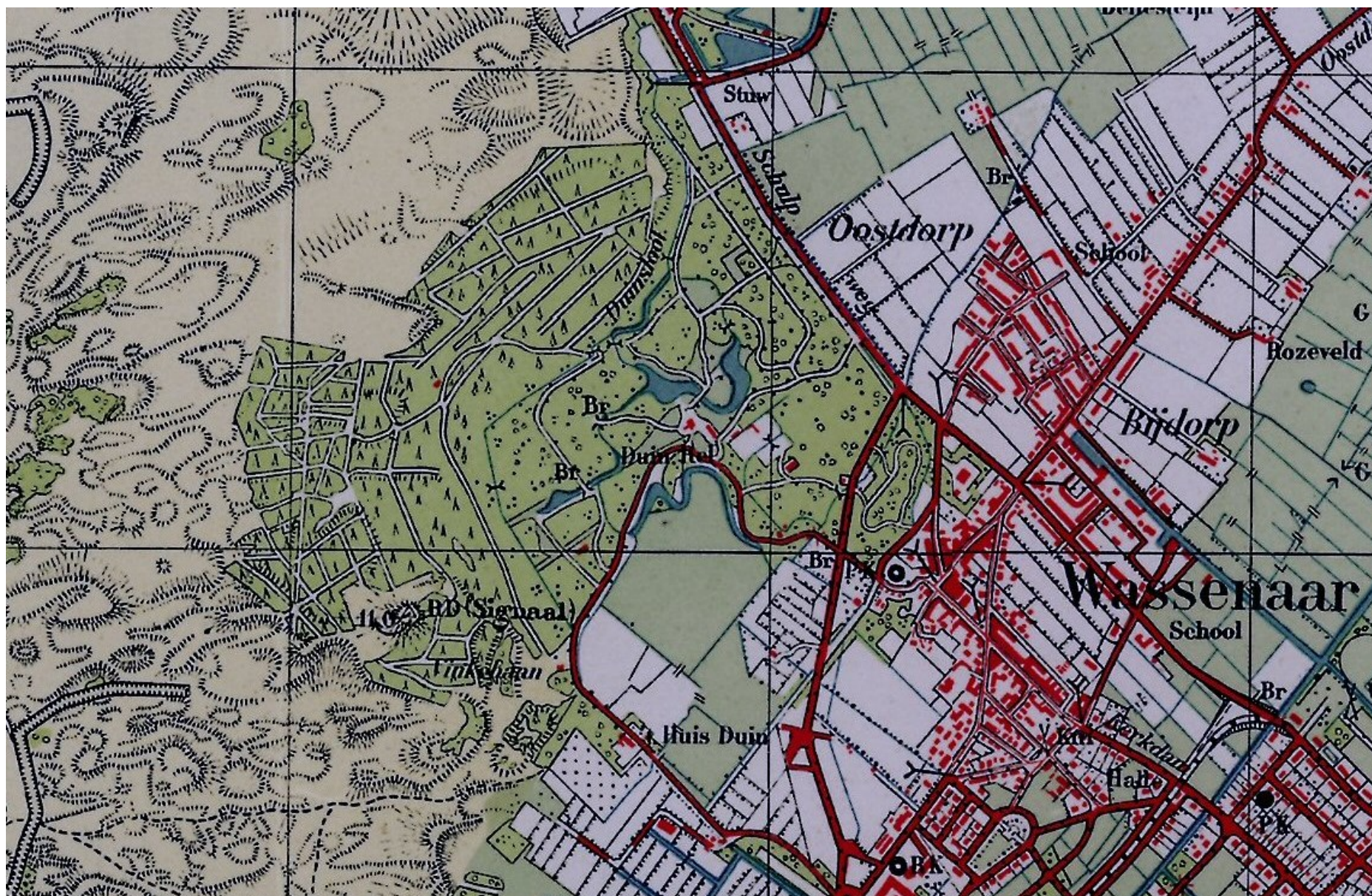
Tijdens deze veranderingen is de dwarsas over het voorplein opgeheven. Ten oosten van het huis is de dwarsas als toegangsweg vervangen door een slingerlaan die vanaf de Katwijkseweg naar het huis voert. Ter hoogte van de oostelijke moestuin is in 1894 in het profiel van de dwarsas de oranjerie gebouwd. Ten westen van het huis is de dwarsas grotendeels dichtgeplant.

Omstreeks 1900 wordt de jachtopzienerswoning Duinrell gebouwd, zodat vanuit het huis de zichtlijn beëindigd wordt door deze woning.

Deze nieuwe situatie is zichtbaar op de Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1894).

Zicht vanuit het huis over de rond 1890 verlengde vijver richting een prieel genaamd "de vergunning" in de centrale as achter het huis. Foto eerste helft 20e eeuw.

Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1934).

2^E FASE: VERANDERINGEN ROND 1930

Bij de vierde fase van de verandering in landschapsstijl voor 1934 is de westelijke moestuin opgeheven en de gracht rond de westelijke moestuin en een deel van de grenssloot in een slingervorm vergraven. Hierbij is de weg Duinrell verlegd. Ter hoogte van de wegverlegging wordt de grenssloot bewust verbreed tot in de zichtlijn. De slingervijver wordt hiermee onderdeel van de zichtlijn. In deze periode is de zichtlijn over de vijvers achter het huis in iets gewijzigde gerende vorm hersteld en gericht op het aan deze zijde al eerder sterk uitgebouwde huis.

Deze verandering is voor het eerst zichtbaar op de Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1934) terwijl Bonneblad nr. 421 (uitgave 1929) de oude situatie toont.

De brug in de weg Duinrell over de omstreeks 1930 gegraven vijverarm richting locatie voormalig huis Duinrell.

3E FASE: VAN BUITENPLAATS DUINRELL NAAR ATTRACTIE-PARK DUINRELL IN DE PERIODE 1935-HEDEN

Sinds 1935 heeft Duinrell zich van een gebied met verblijfsrecreatie ontwikkeld tot een attractiepark. Hoewel de bestaande structuur als uitgangpunt is genomen hebben de ontwikkelingen in de afgelopen 80 jaar sterk afbreuk gedaan aan de ruimtelijke samenhang. De beleving van de historische parkaanleg is grotendeels verloren gegaan door de bebouwing van het attractiepark en later toegevoegde beplantingen. Voormalige open parkdelen zijn ingericht als stacaravanterrein, Duingalowparken, attracties en andere gebouwen ten dienste van de exploitatie als attractiepark Duinrell.

Van de historische parkaanleg resteren in de huidige situatie nog veel bouwkundige onderdelen zoals opstallen (oranjerie, koetshuis en dienstwoning), beplanting, vijvers, wegen en paden. In de huidige situatie is de historische parkaanleg hooguit nog in losse elementen herkenbaar. Door het huidige gebruik en inrichting is feitelijk nergens de historische parkaanleg nog als zodanig beleefbaar maar nog wel aanwezig.

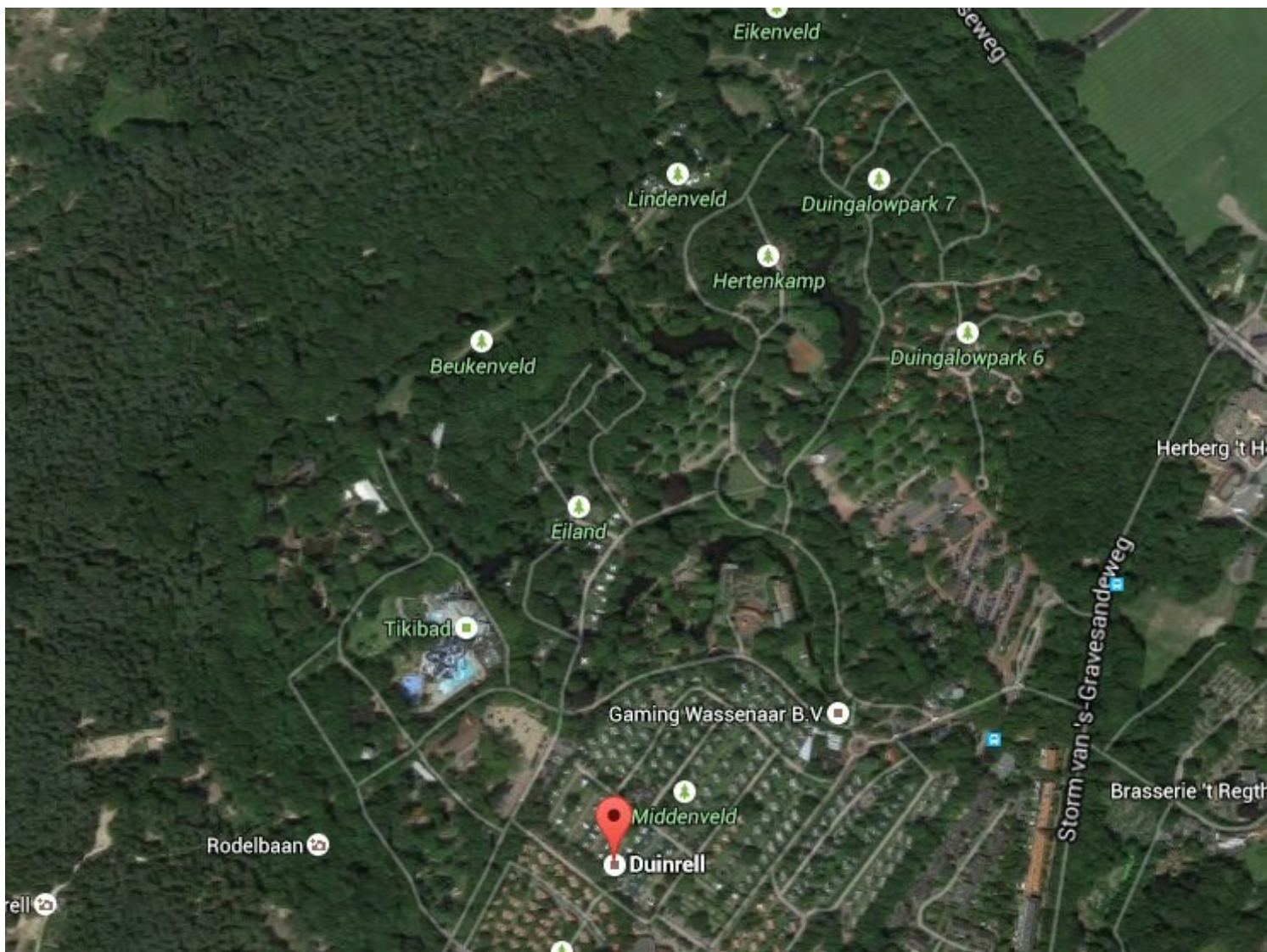
Het Tikibad in 1981 gebouwd op de gedempte westelijke vijverarm en zichtlijn richting de "kerkfolly".

Periodisering waterstructuren Duinrell geprojecteerd op de GBKN.

Periodisering wagen- en padenstructuren Duinrell geprojecteerd op de GBKN.

Luchtfoto 2015 (googlemaps) met de huidige situatie als attractiepark.

ALGEMENE CONCLUSIE

Concluderend kan gesteld worden dat de historische parkaanleg en ruimtelijke structuur daarvan na 80 jaar ontwikkeling als attractiepark en omvangrijk terrein voor verblijfsrecreatie zeer zwaar is aangetast. Van de historische parkaanleg resteren in de huidige situatie nog veel onderdelen zoals opstallen (oranjerie, koetshuis en dienstwoning), beplanting, vijvers, wegen en paden. Echter de ruimtelijke samenhang en beleving van de historische parkaanleg is grotendeels verloren gegaan door de bebouwing van het attractiepark en later toegevoegde beplantingen. Voormalige open parkdelen zijn ingericht als stacaravanterrein, Duingalowparken, attracties en andere gebouwen ten dienste van de exploitatie als attractiepark Duinrell. Door het huidige gebruik en inrichting is de historische parkaanleg voor de bezoeker steeds minder als zodanig beleefbaar.

Met betrekking tot de wegen en paden geldt dat in de huidige situatie van historische wegen- en padenstructuur van voor 1935 nog slechts losse elementen aanwezig zijn. Deze elementen, zoals bijvoorbeeld de gebogen oprijlaan, zijn bovendien door de huidige inrichting als attractiepark slecht herkenbaar en beleefbaar.

Met betrekking tot de vijvers geldt dat in de huidige situatie de historische waterstructuur van voor 1935 nog grotendeels intact aanwezig is. Alleen ter hoogte van het Tikibad is een deel van de vijver gedempt. Door het huidige gebruik en inrichting als attractiepark is echter voor de bezoeker vrijwel nergens de historische waterstructuur als onderdeel van de historische tuin- en parkaanleg herkenbaar en beleefbaar.

Hoewel de kaart waardevol is voor de datering van de onderdelen geeft de kaart geen duidelijk inzicht geeft in de ontwikkeling en ruimtelijke kwaliteit van de historische structuren.

Met betrekking tot de bijlagekaart wordt aanbevolen een bijlagekaart bij het bestemmingsplan te maken gebaseerd op de drie vormende fasen in de ontwikkeling van Duinrell. Op p. 20 en p.21 zijn aparte dateringskaarten voor de wegenstructuur en waterstructuur opgenomen volgens deze periodisering.

Aanbevolen wordt verder om bij toekomstige ontwikkelingen de historische ge-

laagtheid als inspiratiebron en kans te benutten en hiermee de ruimtelijke samenhang en ruimtelijke kwaliteit te verbeteren.

Luchtfoto 2015 (googlemaps) met de huidige situatie als attractiepark.

LITERATUUR

Albers, L.H. *Landgoederen in de Gemeente Wassenaar, Duinrell* (1997)

Dietz, L., *Duinrell 1935-2010. Kroniek van een familiebedrijf* (Utrecht 2010)

Lutgers, P.J., *Gezigten in de omstreken van 's-Gravenhage en Leyden*, (Amsterdam 1855)

Micklinghoff, F., *Monumentaal groen in Wassenaar* (Den Haag 1999)

Rijken, H., *De Leidse Lustwarande. Geschiedenis van de tuinkunst op kastelen en buitenplaatsen rond Leiden, 1600-1800* (Leiden 2005)

Scheffer, C., De stedenbouwkundige ontwikkeling van een buitenplaatsenland-schap naar een bosrijk villadorp. De waardering voor en omgang met histori-sche buitenplaatsen in Wassenaar na 1900' in *Jaarboek Monumentenzorg 1988*, 29-47

TasT, *Hoofdkenmerken en waardering van waardevolle cultuurhistorische ge-bouwen en objecten in de gemeente Wassenaar* (2014),

KAARTEN:

P. Schenck, *Gezichten op de buitenplaats Duinrell*, 1701

Kadastraal Minuut Plan Wassenaar sectie F, 1e blad uit 1822

Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1876)

Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1894)

Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1914)

Chromotopografische kaart Bonneblad nr. 421 (uitgave 1934)